Рибіна Лариса Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Сумський національний аграрний університет

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Державний борг відіграє значну та багатогранну роль у макроекономічній системі будь-якої держави. Відносини щодо створення, споживання та погашення державного боргу істотно впливають на стан публічних фінансів, кругообіг капіталу, інвестиційний клімат, структуру споживання та розвиток міжнародного співробітництва між країнами. Причиною виникнення державного боргу є політика держави, яка не забезпечує бездефіцитність публічних фінансів. Борг державного сектора, з одного боку, функціонує шляхом створення додаткових державних активів, спрямованих на вирішення невідповідності між економічними та соціальними потребами шляхом запозичень у фізичних осіб, неурядових установ та іноземних країн, а з іншого боку, породжують безліч нових викликів, пов'язаних із зменшенням боргу країни та масштабом їхньої позиції у світовій фінансовій системі. Для України проблема удосконалення системи управління державним боргом актуальна з причини того, що її вирішення вимагає дослідження і пошуку нових інструментів, методів в період воєнного стану.

Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення одержаних і непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що є результатом здійснення державою внутрішніх та зовнішніх запозичень [1]. Державні запозичення здійснюються шляхом залучення коштів (розміщення боргових інструментів) на внутрішньому та зовнішньому ринках фінансового капіталу. Ці доходи є привабливими для використання в державному секторі економіки та ефективно перетворюються на збільшення надходжень до бюджету. Державні запозичення призначені для фінансування дефіциту бюджету на державному та місцевому рівнях, авансування коштів на різні програми, поповнення резервних активів, а також рефінансування боргу раніше створеного урядом.

Дослідження управління державним боргом України в умовах дії воєнного стану показали, що темпи росту державного боргу, зокрема, зовнішнього боргу, перевищували суттєво темпи змін ВВП, що свідчить про збільшення зовнішнього боргового навантаження на економіку України в цілому; відбулися суттєві погіршення в частині її кредитоспроможності, оскільки зростання темпів росту зовнішнього боргу відбувається на тлі росту внутрішнього боргу, яка характеризується більш короткостроковою часовою структурою у порівнянні із зовнішнім боргом; значні зміни відбуваються у структурі зовнішніх запозичень, частка зовнішніх запозичень у формі державних цінних паперів (ОВДП) зросла

за рахунок зниження частки банківських кредитів. Встановлено, що саме позичений капітал, а не прямі іноземні інвестиції, стали основними інструментами боргової політики країни. Посилились ризики, пов'язані із процесом зовнішнього кредитування: має місце більша частка короткострокових позичень, недостатньо забезпечених зобов'язаннями в іноземній валюті і сильною закредитованістю приватного сектору. Всі ці чинники мають негативний вплив на динаміку державного боргу України.

В загалі граничний обсяг державного боргу затверджується законом про Державний бюджет України на кожний бюджетний період. За звичайних умов, цей обсяг складає 60% від ВВП [2]. Воєнний стан в Україні вніс суттєві коригування у цей показник (табл. 1).

Таблиця 1

Держаний борг та ВВП України за період 2020-2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
ВВП реальний, млн. грн.	4194102	5459574	5191028	6537825
Державний борг, млн. грн.	2551936	2671828	4071683	5519484
Частка державного боргу до ВВП, %	60,8	48,9	78,4	84,4
Частка зовнішнього боргу у загальному обсязі державного боргу,%	49,3	48,7	57,1	65,2

Джерело: побудовано на основі [3, 4]

На думку українських науковців Білого М. М., Пчели А.В., Васильченко С. О. зменшення ризиків, пов'язаних із виконанням боргових зобов'язань на державному рівні, суттєво залежить від «обґрунтованого вибору фінансових інструментів управління державним боргом» [4]. У зв'язку із дією воєнного стану широкого поширення набули військові облігації внутрішньої державної позики. За статистичними даними Міністерства фінансів України, наприклад, у липні 2024 року від випуску державних облігацій було залучено 38 млрд. грн., з яких 35,5 млрд. грн. - від військових облігацій» [5]. Це майже 93%. Для порівняння, протягом липня 2024 року юридичні особи та фізичні особи інвестували в державні облігації відповідно на 10,6 млрд. грн. та 5,2 млрд. грн. більше, ніж у червні 2024 року [5]. Залучені кошти спрямовуються на оборотні статті видатків Державного бюджет, тим самим зменшуючи його дефіцит, внаслідок і обсяг державного боргу.

Істотним недоліком управління державним боргом нині є відсутність законодавчо закріплених цілей державних запозичень. Досі поза правовим регулюванням залишаються порядок проведення операцій реструктуризації, обміну боргових зобов'язань на інвестиції, а також конверсія та консолідація позик. Практично відсутня узгодженість у політиці управління активними та пасивними боргами. Значні резерви вдосконалення управління державним боргом України є в системі оптимізації державного контролю та незалежного аудиту, особливо аудиту ефективності, здійснення якого диктують такі

обставини: необхідність підвищення результативності, дієвість та ефективність державного фінансового контролю, суттєве поліпшення діяльності виконавчих органів влади та інших організацій, що користуються державними ресурсами; потреба посилення прозорості діяльності організацій. Вирішення цих питань дозволить суттєво скоротити державний блорг країни.

Список використаних джерел

1. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2017. №8. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/118.pdf (дата звернення 08.10.2024).

2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення 08.10.2024).

3. Державний борг України. Мінфін-веб-сайт. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/ (дата звернення 09.10.2024)

4. Білий М. М., Пчела А.В., Васильченко С. О. Дослідження фінансових інструментів управління державним боргом України в умовах воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*.2024. №1(37). С.350-358. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-350-358.

5. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні (липень – серпень 2024 р.). НІСД – веб-сайт. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-8 (дата звернення 09.10.2024)